

Bir Halk Hekiminin İzinde: Cengiz Bilge ve Kırlangıç Otunun Şifası

(In The Pursuit Of A Folk Healer: Cengiz Bilge and The Greater Celandine)

Reyyan ÖZKILIÇ¹

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

08/10/2025

Kabul edildi/Accepted:

12/12/2025

Article Type:

Araştırma Makalesi
Research Article

Türk kültüründe halk hekimliği, insanın doğayla kurduğu ilişkinin somut yansımalarından biri olarak karşımıza çıkar. Bitkiler, hayvanlar, su ve toprak gibi doğa unsurlarıyla birlikte şekillenen bu gelenek hem fiziksel hem de ruhsal şifalanmayı amaçlar. Modern tıbbın hızlı gelişimine rağmen insanlar, köklü halk bilgisine ve doğadan gelen şifaya yönelmeye devam etmektedir. Bu çalışma, Konya ilinin Kaşınhanı Mahallesi'nde yaşayan Cengiz Bilge'nin (Kırlangıç Dede) kırlangıç otu kullanarak gerçekleştirdiği uygulamaları merkeze alarak Türk kültüründe halk hekimliği bilgisinin günümüzdeki varlığını incelemektedir. Cengiz Bilge'nin kırlangıç otu başta olmak üzere çeşitli bitkiler aracılığıyla sürdürdüğü pratikler hem doğayla kurulan etkileşimi hem de halk hekimliğinin günümüzde alternatif bir yöntem olduğunu göstermektedir. Çalışma halk hekimliğinin yalnızca bir tedavi şekli değil aynı zamanda kültürel bellek ve halk inançlarının alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Kırlangıç Dede'nin ifadeleri sonucunda Türk halk hekimliği geleneğinin günümüzde de canlılığını koruduğunu ve sosyal medya gibi güncel iletişim kanalları aracılığıyla geniş kitlelere ulaştığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: halk hekimliği, cengiz bilge, kırlangıç otu

© 2025 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Özkılıç, R. (2025). Bir halk hekiminin izinde: cengiz bilge ve kırlangıç otunun şifası. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 134-146. <https://doi.org/10.48174/buaad.1799879>

Summary

Folk medicine is an important field encompassing traditional knowledge and practices related to human health within folk science. The fact that people turn to sources of knowledge outside modern medicine in the process of diagnosing and treating illnesses demonstrates that this field is not merely a phenomenon of the past; it continues to exist today within cultural continuity. As old as human history itself, folk medicine has taken shape in Turkish culture as a health system integrated with the relationship with nature, belief systems, and practices of social solidarity. This body of knowledge, formed through plants, animal behavior, rituals, and oral transmission, reflects a holistic approach that aims not only at the physical but also at the spiritual well-being of the individual. This study analyzes the tradition of folk medicine through the example of Cengiz Bilge, who lives in the Kaşınhanı neighborhood of Konya and is known among the people as "Kırlangıç Dede" or "Sinüzit Amca." The aim of the study is to reveal the forms of production, transmission, and transformation of folk medicine knowledge through a contemporary folk healer and to evaluate the position of this practice in modern society. A qualitative research method was used in the study; conversations with Cengiz Bilge, observations, and visitor narratives were evaluated as the primary data sources. The foundations of folk medicine in Turkish culture extend back to the shamanistic worldview. Shamans interpreted illnesses not only as physiological disorders but also as a breakdown in the relationship between humans and nature and sacred powers; they supported the healing process with rituals, prayers, and symbolic practices. This understanding continues to leave its mark on folk medicine practices today. Reciting the Bismillahirrahmanirrahim, facing the Kible, the divinity of certain numbers (especially the number three), and performing the treatment process with regular repetitions are indicators of this cultural continuity. At the center of Cengiz Bilge's folk medicine practice is greater celandine (*Chelidonium majus*). Bilge learned from the book *Health from God's Pharmacy*, which he acquired in 1990, that greater celandine is good for eye diseases; he began growing this plant in his own garden with seeds he obtained from Germany. Through trial and error and observation, he learned about the plant's climatic characteristics, how it reproduces, and how to use it. After achieving positive results from treating himself, he shared his knowledge with

¹Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Araştırma Görevlisi, reyyanozkilic2015@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4883-8139

those around him. This process clearly demonstrates the fundamental dynamic of folk medicine: the chain of “trial–observation–transfer.” In Bilge's application, the orange-colored milk that comes out when the plant is picked from its branch is applied around the eyes in an amount equivalent to the tip of a pin. During the application, its being said Bismillahirrahmanirrahim the person faces the Kible, and the same procedure is repeated once a week for three weeks. It is underlined that glasses should not be worn during this process. After the application, burning in the eyes and nasal discharge occur, which are interpreted by the public as the sinuses draining and the eyes cleansing. Bilge states that this method improves conditions such as distant and near vision disorders, dry eyes, and macular degeneration; he even states that he applied a similar treatment to a dog that had lost its sight and achieved positive results. Oral tradition plays a determining role in the transmission of folk medicine knowledge. Bilge states that he has taught this practice to hundreds of people to date; his knowledge has been shared internationally through visitors from different cities in Turkey, and even from Europe, America, and Africa. Refusing to pass on knowledge in exchange for money, Bilge argues that healing should be done “for the sake of Allah”; in this respect, he positions folk medicine as a spiritual service rather than a profession. In recent years, thanks to social media and digital maps, Cengiz Bilge's fame has transcended local boundaries. The fact that his garden is marked on maps as “Sinüzit Amca” or “Kırlangıç Dede” demonstrates how folk medicine has been reproduced through modern communication tools. This situation can be explained by Eric Hobsbawm's concept of “the invention of tradition,” serving as an example of how traditional knowledge is adapted to the conditions of the era and gains new meaning within popular culture. In conclusion, this study demonstrates that folk medicine is not a practice that has been left behind in Turkish culture; it continues to thrive today, playing a complementary role alongside modern medicine. The example of Cengiz Bilge shows how folk medicine knowledge is sustained through experience, belief, observation of nature, and oral transmission, proving that traditional knowledge continues to exist in new forms in the digital age.

Keywords: folk medicine, cengiz bilge, the great calendine

Giriş

Halk hekimliği, halk biliminin önemli alanlarından biridir. İnsan sağlığında yaşanan sorunların halk tarafından uygulanan yöntemlerle tedavisi, halk hekimliği olarak kabul edilmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan halk hekimliği, günümüzde de çeşitli uygulama ve yöntemlerle varlığını sürdürmektedir (Türkan ve Atahan, 2018: 169). Bu süreklilik sayesinde geleneksel tedavi yöntemlerinin yalnızca bir sağlık uygulaması değil aynı zamanda kültürel kimliğin, toplumsal dayanışmanın ve ortak hafızanın bir parçası olduğunu göstermektedir. Modern sağlık hizmetlerinin gelişmesine rağmen halk hekimliğinin yaşatılması hastalıkların tedavi edilmesinde toplumların hem rasyonel hem de geleneksel bilgi kaynaklarını birlikte değerlendirdiğini göstermektedir.

Halk hekimliği, insanlığın tarih boyunca doğa ile kurduğu ilişki sonucu geliştirdiği bilgileri içeren geleneksel bir uygulama alanıdır. Türk kültüründe halk hekimliği, bitkisel tedavilerden hayvan davranışlarından gözlemlenen yöntemlere, manevi uygulamalardan sözlü geleneklere kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu bilgiler kuşaktan kuşağa aktarılmış, toplumun sağlığına katkı sağlamış aynı zamanda kültürel değerlerin ve halk inanışlarının sürekliliğini desteklemiştir. Halk hekimliği uygulamalarında şifanın Allah'tan geldiğine inanılmış ve bilginin toplumsal biçimde paylaşılması amaçlanmıştır.

Hastalıklar, tarihin her döneminde var olmuştur ve insanlar, bu hastalıklardan korunmak ve sağlıklı bir yaşam sürmek için çeşitli tedavi yöntemleri geliştirmiştir. Modern tıp uygulamalarının yaygın olmadığı dönemlerde kişiler tedavi yöntemlerini en yakınlarında aramıştır. Çoğu zaman çareyi doğada bulmuştur. Eldeki imkânlar ve kişisel deneyimler aracılığıyla hastalıklar tedavi edilmiştir.

Türk kültüründe hastalık, bedenin işlevini yerine getirme konusunda yaşadığı bir sorun olmakla kalmamış aynı zamanda insan ruhunun doğayla ve kutsal güçlerle kurduğu iletişimin bir göstergesi olarak da değerlendirilmiştir. Atalar, dağlar, sular, ağaçlar ve özellikle bitkiler hem yaşatan hem de şifa veren nitelikleriyle kutsal kabul edilmiştir. “Türkler, evreni, dünyayı, insanı anlamaya yardım eden bu inançlardan, hastalıkların sebebini anlamaya ve tedavi etmeye çalışırken de faydalanmışlardır.” (Kaya, 2001: 199). Bu sebeple şifalı otların toplanması, kurutulması ve kullanımı çoğu zaman belirli ritüeller eşliğinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile “Yeri göğü yaratan Tanrı” inancı ile “her otun bir derde deva olduğu” düşüncesi birleşerek Türk halk hekimliğinin temelini oluşturmuştur.

Hastalıklara karşı geliştirilen tedavi yöntemleri, kültürden kültüre değişkenlik göstermektedir. Diğer bir ifade ile teşhis ve tedavi konusunda her kültür “hastalık sorununa” kendi değerleri ve coğrafi şartları çerçevesinde uygun çözümler üretmiştir. Kişilerin hastalık karşısındaki tutum ve uygulamaları da içine doğdukları kültürel çevrenin sunduğu veya aktardığı bilgiler doğrultusunda şekillenmiştir (Sever, 2004: 26). Bu tespit, sağlık ve hastalık olgusuna bakışın kültürel bir yapı taşıdığını göstermektedir. Geleneksel tedavi yöntemleri, toplumun doğa algısını anlamak ve insan ile evren arasındaki ilişkinin çözümlemek açısından önem taşımaktadır.

Halk hekimliği, Türk kültüründe insanların hastalıklara karşı geliştirdiği geleneksel tedavi yöntemlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda şamanlar, hastalıkların tedavisinde çeşitli teknikler, ritüeller veya oyunlar kullanmışlardır. Uygulamaların temel amacı hastayı yalnızca fiziksel olarak iyileştirmek değil aynı zamanda ruhuna da iyileştirmektir. Şaman, bilgisini hastayı iyileştirmek için kullanır ve kişinin hastalık karşısında yalnız hissetmesini engeller. Bu nedenle şamanın tedavisinde hem iyileştirme hem de psikolojik destek yer almaktadır (Bayat, 2006: 264). Şamanizm kökenli tedavi yöntemlerinin bu yapısı ve ritüellerin sembolik anlamı, hastanın iyileşme sürecine aktif katılımını sağlayarak tedavinin etkisini güçlendirmektedir. Böylece halk hekimliği geleneksel tıp ve kültürün bir bütünlük içinde işlemesini sağlayan bir sağlık sistemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel tedavi yöntemlerinde olduğu gibi Şamanist ritüellerin de temelinde inanç unsuru bulunur. İnsanlar için inanmanın mantığı değil, inancın verdiği huzur ve güven önemlidir. Bu nedenle halk hekimliği bilgisi kültürel olarak büyük bir değer taşımaktadır. Her taş, her ot ya da doğa olayları bile birer şifa unsuru olarak hafızalarda yerini almıştır (Yardımcı, 1989: 267). Bu süreçte şaman ile hasta arasındaki güven duygusu, tedavinin olumlu sonuçlanmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Çünkü hasta şamanın doğadan aldığı ya da atalarından öğrendiği bilgiye büyük bir güven duymaktadır.

Halk hekimliğinin tarihsel gelişimi, toplumların kültürel değerleri, inanç sistemleri ve doğayla kurdukları ilişki üzerinden şekillenmiştir. Boratav’a göre halk hekimliği, “Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüdür.” (Boratav, 2013: 139). Bu tanımdan hareketle halk hekimliğinin genellikle kısıtlı imkânlar ve modern tıbbın ulaşamadığı mekânlar söz konusu olduğunda tercih edildiğini söylemek mümkündür. “Modern tıbbın; “Bizim yapacağımız bir şey kalmadı.” demesiyle tükenen ümitler, halk hekimliği ile birlikte yeniden canlanır.” (Alptekin, 2010: 5). İnsanlar, uzman doktorlar tarafından tedavi edildikten sonra bile halk hekimliği uygulamalarına başvurarak alternatif şifa yolları araştırmaktadır. Dolayısıyla halk hekimliği, hastalıklar karşısında yaşanan çaresizliklere bir çözüm ve hastalıklara şifa bulma konusunda bir umut kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Halk hekimliğinin ortaya çıkışında ve gelişiminde bireyin yaşadığı çaresizlik önemli bir rol oynamaktadır. İlkel insan, yaşam mücadelesi sırasında sağlığını korumak ve hastalandığında tedavi edebilecek başka bir alternatifi olmadığı için geleneksel yöntemlere başvurmuştur. Benzer şekilde günümüz insanı da modern tıbbın sunduğu tedavi yöntemlerinden beklediği sonucu alamadığı, bu yöntemlerin yan etkilerine maruz kaldığı veya ümitsizliğe düştüğü durumlarda son çare olarak halk hekimliği uygulamalarına yönelmektedir (Tek, 2021: 16). Bu durum, çare arayışının tarih boyunca benzer şekilde işlediğini göstermektedir. İnsan, belirsizlik ve çaresizlik karşısında kültürel bellekte varlığını sürdüren geleneksel bilgiye başvurmaktadır. Böylece halk hekimliği bir yönüyle de insanın duygusal ihtiyaçlarından beslenen bir dizi pratik hâline gelmektedir.

Kent ortamında halk hekimliği uygulamalarına yönelik yaklaşımın daha mesafeli olduğu söylenebilir. Ancak son yıllarda televizyon programları ve yayımlanan kitaplar bu tür tedavilere karşı ilginin artmasına katkı sağlamıştır. Şehirlerde geleneksel yöntemlere yönelimin temel nedeni modern tıbbın sunduğu tedavi yöntemlerin bazen yeterli sonuç vermemesiyle ortaya çıkan çözüm arayışındır. Bu bağlamda halk hekimliği günümüzde hem olumlu bir şekilde alternatif tıp olarak hem de olumsuz biçimde batıl inanç veya kocakarı uygulamaları olarak değerlendirilmektedir (Öncül, 2013: 2032). Tarih boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler günümüzde de canlılığını korumakta, şehir merkezlerinde de giderek artan bir rağbet görmektedir (Artun, 2008: 202). Modern toplumlarda geleneksel bilgiye yönelik algı bir yandan tıp otoritesinin baskınlığını sürdürdüğünü diğer yandan bireylerin farklı tedavi biçimlerine yönelerek kültürel sürekliliği şehir yaşamında da etkin kıldığını göstermektedir.

1. Bir Halk Hekimi Olarak Cengiz Bilge

1.1. Cengiz Bilge'nin Hayatı

1942 yılında Konya'nın Ilgın ilçesine bağlı Argıthan kasabasında doğan Cengiz Bilge'nin babası, bir un fabrikasında görev yapmaktadır. Babasının mesleki koşulları nedeniyle aile, 1950 yılında Konya'dan İstanbul'a taşınmış, bir süre sonra tekrar Konya'ya dönmüştür. İlk öğrenimini İstanbul'un Üsküdar ilçesinde tamamlayan Bilge, Konya'ya dönüşlerinin ardından liseye kaydolmuş ve 1963 yılında mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından kısa bir süre muhasebecilik yapan Bilge, bu mesleğe uyum sağlayamamış ve dönemin eğitim politikaları doğrultusunda derslerini tamamlayarak ilkokul öğretmeni ünvanını almıştır.

1963 yılının sonlarında Ilgın'a ilkokul öğretmeni olarak atanan Bilge, bir yıl sonra asker öğretmen statüsüyle Diyarbakır'a görevlendirilmiştir. Burada bölgede başka öğretmen bulunmadığı için kapalı durumda olan okulu yeniden açmış, ilk başta yalnızca erkek öğrencilerin devam ettiği okula ailelerle görüşerek kız çocuklarının da katılımını sağlamıştır. Ayrıca eğitim-öğretim faaliyetlerinin niteliğini artırmak amacıyla vali ile görüşerek bölgedeki eğitim imkânlarının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Diyarbakır'daki görevinin ardından Konya'nın Hatunsaray, İsmil ve Kaşınhanı mahallelerinde öğretmenlik yapmıştır. 1974 yılında yurt dışında görev almak üzere sınavlara giren Bilge, bu sınavlarda başarılı olmuş ve Yunanistan'ın Gümölcine bölgesinde yer alan bir Türk köyüne atanmıştır. Buradaki görevini dört yıl sürdürdükten sonra yeniden Kaşınhanı'na dönerek meslek yaşamına devam etmiştir.

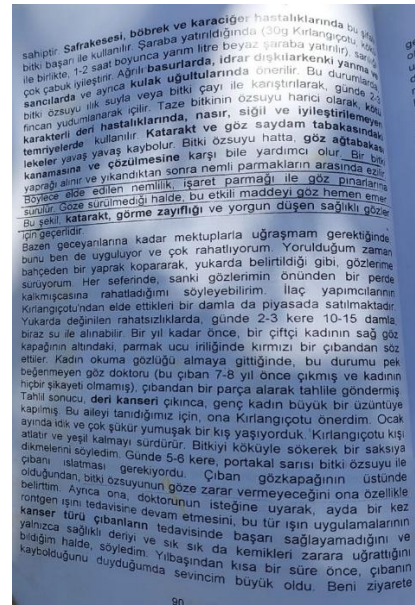
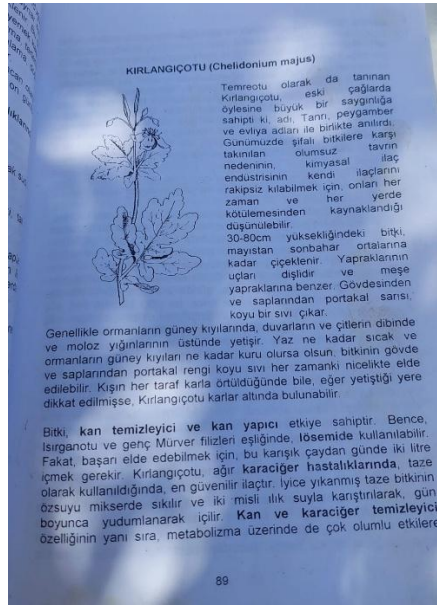
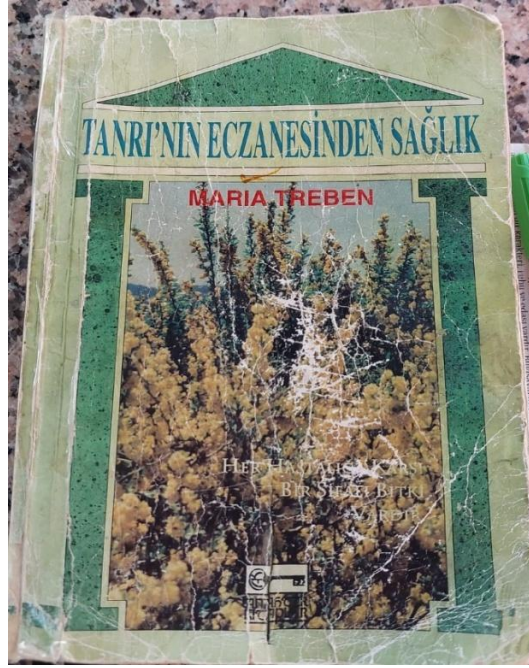
Evli ve üç çocuk babası olan Cengiz Bilge şu anda Konya merkezdeki evinde ikamet etmektedir.

1.2. Cengiz Bilge'nin Bitkisel Tedavi Uygulamaları

Cengiz Bilge, 1990 yılında Konya'da bulunan Rampalı Çarşı'da dolaşırken, o dönemin fiyatıyla 1 liraya satılan "Tanrı'nın Eczanesinden Sağlık" isimli kitabı almıştır. Bu eserde, kırlangıç otunun göz hastalıklarının tedavisinde kullanılabileceğine dair bilgilere ulaşmıştır.

Resim 1

Cengiz Bilge'nin Kullandığı "Tanrı'nın Eczanesinden Sağlık" İsimli Kitap

Bilge, bu konuda şunları aktarmaktadır:

“Kitabın kapağında Tanrı ismini görünce merak edip aldım. Kırangıç otu ile ilgili sayfaları okurken gözlere faydalı olduğunu öğrendim. Kaşınhanı’ndaki bahçem büyük, tohumunu bulsam yetiştiririm diye düşündüm. Almanya’daki kardeşimden tohumu istedim. Bir zarfın içerisinde yüz tane tohum gönderdi. Seraya ekтім. Meğer bu bitki sıcaklığı sevmemiş. Sıcaktan hepsi yandı. Yüz tohumdan çok azı tutmuştu. Ben bütün bitkileri o tutan tohumlardan ürettim. Sonra öğrendim ki kırangıç otu serini severmiş. Karadeniz bitkisiymiş. Kışın buzun altında olur ama sıcaklığı sevmez. Sıcakta tohumlar kurur çıkamaz. Soğuklar 15 derecenin altına düştüğü zaman sütü kurur. 15-20

derece arasında en iyi zamanıdır. Kırlangıç otunun boyu elli santime kadar yükselir. Sadece tohumlardan ürer, tohumları haşhaş tanesi gibidir. Tohumluk olduğunda bitki gerilir ve hepsini etrafa saçar. Yere düşenlerden yeni bitkiler yeşerir. Bazılarını da kuşlar, karıncalar yer onların nasibi olur. Kalanlar bizim şifamız olur.” (K.K.1).

Bu sözlerden hareketle Bilge’nin yazılı kaynaklardan elde ettiği bilgiler pratik deneyimlerle birleştirilerek kırlangıç otunu yetiştirmeyi başardığı söylenebilir. Diğer taraftan deneyimleri sonucunda bitkinin yetiştirme koşulları, iklimsel ihtiyaçları ve çoğalma biçimi ile ilgili gözlemler yapmıştır. Gözlemleri ışığında hem kişisel hem de toplumsal bir pratik oluşturmuştur.

Resim 2

Kırlangıç Otu ve Yaprakları

Cengiz Bilge, 2007 yılına kadar kendi bahçesinde yetiştirdiği kırlangıç otunu öncelikle kendi üzerinde denediğini ifade etmektedir. Bu süreçle ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Ben 2.75 numara gözlük kullanırdım. Kendime uyguladıkça rahatsızlığımın azaldığını fark ettim. Kendimde faydasını gördükten sonra öğretmen arkadaşlarıma ve köylülere uyguladım. Şimdi günlük kaç kişi gelir sayısını bilmiyorum. Allah rızası, hayır işi diyerek geleni boş çevirmeden herkese uyguluyorum.” (K.K.1)

Geleneksel tedavilerde kullanılan ürünler tecrübe yolu ile test edilmiş, sonrasında başkaları ile paylaşılmıştır. Bu durumda geleneksel hekimlik bilgisinin belirli sayıdaki kişi yerine halkın deney ve tecrübeleri sonucu meydana geldiğini söylemek mümkündür (Özsan, 2001: 77). Bu deneyim, halk hekimliğinin yaygın bir yönüne işaret etmektedir. Bitkisel tedavilerde kişi ilk uygulamayı genellikle kendisi üzerinde yapmakta, bitkiden elde ettiği ilacı öncelikle kendi üzerinde denemektedir. Olumlu ya da olumsuz etkilerini bir süre gözlemledikten sonra deneyimini çevresindeki kişilerle paylaşmakta

ve kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Bu durum halk hekimliğinin temel dinamiği olan deneme-gözlem-aktarılma sürecinin canlı bir örneğidir.

Kırlangıç otunun göz hastalıklarının tedavisinde kullanılabileceğini ifade eden Bilge, uygulama yöntemini ayrıntılı biçimde anlatmaktadır. Onun anlatımına göre, bitkinin yaprağı dal ile birleştiği yerden koparıldığında turuncu renkli bir süt salgılanmaktadır. Bu süt, toplu iğne ucu kadar miktarda alınarak kadınların sürme çektikleri göz çevresine uygulanmaktadır.

Resim 3

Göz Hastalıklarının Tedavisinde Kullanılan Turuncu Renkli Bitki Özü

Uygulama sırasında kişinin Kible 'ye dönmesi ve “Bismillahirrahmanirrahim, şifa niyetine” diyerek işlemin gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle tedavinin sadece fiziksel değil aynı zamanda manevi bir boyuta da sahip olduğu söylenebilir. Tedavi sırasında besmele çekilmesi bu uygulamanın dinî inançla uyum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Bilge'nin ifadesine göre, uygulamanın en önemli aşaması bitkiden çıkan süt damlasının kirpik diplerine temas etmesidir. Bu temasla birlikte gözlerde yanma hissi oluşmakta ve burun akıntısı meydana gelmektedir. Böylece gözde ve burunda bulunan sinüslerin boşaldığı belirtilmektedir. Tedavinin bu aşamasının arındırıcı bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür.

Cengiz Bilge, uygulamanın devam eden aşamalarında tedavinin verimli olabilmesi için bazı kurallara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bahçesine gelen kişilere ilk uygulamayı kendisi yapmaktadır. Tam sonuç alınabilmesi için aynı işlemin üç hafta boyunca, haftada bir kez tekrarlanması gerekmektedir. Bu düzenli uygulama sonucunda her seferde göz numarasının %33 oranında azaldığını, dolayısıyla üç uygulama sonunda gözlük numarasının bir derece küçüldüğünü ifade etmektedir. Bilge'nin “bir ilaç hazırlayarak hastayı tedavi etmesi gerçekçi bir yöntem kabul edilmekle birlikte ağır hastalarda işlemin üç kez yinelenmesi, İslamiyet öncesi dönemde olduğu gibi günümüzde de bazı sayılara kutluluk ve uğurluluk anlamı verilmesi ve bunların birtakım pratiklerde özel güçlerinden yararlanmak amacıyla kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.” (Çıblak,

2005: 208). Burada önemli olan bir diğer durum ise uygulamanın devam ettiği süre boyunca gözlük kullanılmamasıdır. Gözlük takılması durumunda tedavide kaydedilen ilerlemenin kaybedileceği ifade edilmektedir.

Uygulamanın hem fiziksel hem de kültürel unsurların bir arada bulunduğu bir halk hekimliği pratiği olduğunu söylemek mümkündür. Tedavinin düzenli biçimde takip edilmesi, sabredilmesi ve kurallara uyulması başarı için temel koşullardır. Ayrıca uygulamaya başlarken Kibleye dönülmesi ve besmele çekilmesi halk arasında tedavinin yalnızca maddi değil manevi bir iyileşme süreci olarak da kabul edildiğini göstermektedir. Tedavinin üç hafta boyunca yinelenmesi ve kişiye gözlük kullanmama uyarısında bulunulması, halk hekimliğinin kendi iç tutarlılığına sahip bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır.

Kırlangıç otu, göz kusurlarının yanı sıra uzak ve yakın görme bozuklukları, göz kuruluğu ve göz tansiyonu gibi çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Bilge, uygulamanın çeşitliliğine dair bir örneği şu şekilde dile getirmiştir:

“Buraya gelenlerden biri gözünde sarı nokta rahatsızlığı olduğunu söyledi. Kendisinden doktora gidip sarı noktanın türünü sormasını istedim. Sarı noktanın kuru ve sulu olmak üzere iki türü vardır. Gelen kişinin sarı noktası kuru biçimiydi, kırlangıç otu onu da iyileştirdi. Aradan uzun zaman geçtikten sonra tekrar geldi. Rahatsızlığının geçtiğini ama yine yaptırmak istediğini söyleyince tekrar yaptık.” (K.K.1).

Halk hekimliği bağlamında kırlangıç otunun göz hastalıkları tedavisinde kullanıldığını ifade eden Bilge, deneyimleri sonucunda bu hastalıkların tedavisinde bilgi sahibi olduğunu dile getirmektedir. Diğer taraftan uygulamanın yalnızca tedavi süreciyle sınırlı olmadığı, sonrasında da kişilerin isteği üzerine tekrarlandığı söylenebilir.

Kaynak kişi ile yapılan görüşme sırasında Cengiz Bilge, bahçesinde bulunan siyah bir köpeğe de kırlangıç otu ile uygulama yaptığını anlatmıştır. Bilge, köpeğin görme yetisini kaybetmesi sebebiyle sahipleri tarafından terk edildiğini, bahçede diğer köpeklerle birlikte yaşamaya başladığını belirtmiştir. Köpeğin gözlerinde görme kaybı olduğunu fark ettiğinde ona da aynı tedaviyi uyguladığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Gözleri görmediği için köpeği buraya bıraktılar. Benim bahçedeki köpeklerle arkadaş oldu. Gözlerinin görmediğini fark edince ona da kırlangıç otu uyguladım. Gözünün üzerinde incecik bir perde vardı, iki üç hafta içinde yavaş yavaş açıldı gözünün kenarına toplandı. Bu ot, Allah’ın dilsiz kuluna da şifa oldu.” (K.K.1)

Bu örnek, halk hekimliği uygulamalarının yalnızca insanlar üzerinde değil, hayvanlar üzerinde de etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Görme problemi yaşayan bir köpeğin yeniden görmeye başlaması kırlangıç otunun şifa verici gücünün kanıtlandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca terk edilen bir hayvana sahip çıkmak ve onu iyileştirmek, halk hekimliği pratiklerinin toplumsal değerlere uygun olarak yapıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu uygulama halk hekimliği geleneğinin yalnızca bir tedavi yöntemi olarak değil aynı zamanda merhamet yönüyle de ön plana çıktığını göstermektedir.

Halk hekimliği bilgisinin yaşatılmasında ve yayılmasında en temel unsurlardan biri sözlü kültürdür. Ustadan çırağa, yaşlılardan gençlere aktarılan bilgi birikimi yalnızca tedavi yöntemleriyle sınırlı kalmaz. Aynı zamanda inanışlar ve kültürel değerler de aktarılır. Cengiz Bilge'nin bir kitaptan öğrendikleri sohbetler ve uygulama esnasında verilen sözlü talimatlar aracılığıyla yeniden üretilir ve devam etmesi sağlanır. Kaynak kişinin ifadesine göre gelen ziyaretçiler ve öğrenciler yeni bir bilgiyi öğrenme konusunda heveslidirler. Bilge, bu süreci şöyle ifade etmiştir:

“Kaşınhanı'nda Ladin isimli bir öğrencim vardı. O zamanlar ona öğrettim şimdi Diyarbakır'da kırlangıç otu yetiştiriyor. Kızılcahamam'dan bir kişi geldi. Çiçeği görünce Kızılcahamam dağlarında olduğunu söyledi, ona öğrettim orada yetiştiriyor. En uzak olarak Amerika'dan ve Kenya'dan gelenler oldu. İki sene önce Hollanda'dan biri geldi. Benden bitkilerle ilgili bilgi aldı. Fotoğrafını çekip gitti. Geçenlerde ziyarete geldiğinde kırlangıç otunu Hollanda'da bulduğunu söyledi. ‘Senin adını orada duyurdum. Caminin bahçesine diktim. Gelene gidene senin hayrına bu uygulamayı yapıyorum.’ dedi. Şimdi bana Avrupa'dan gelenlere onun numarasını veriyorum. Almanya Nürnberg'de kardeşim var, onun bahçesinde de yetiştiriliyor.” (K.K.1). Bu ifadelerden hareketle halk hekimliği bilgisinin hem yerel hem de uluslararası ölçekte paylaşıldığını söylemek mümkündür. Bilge'nin bilgiyi paylaşma konusundaki şu sözleri bu aktarımın manevi yönünü işaret etmektedir:

“Yaptığım uygulamayı en az 100 kişiye öğrettim. Sadece Konya'da değil Türkiye genelinde hemen hemen her şehirde öğrencim bulunur. Bu işin para karşılığı yapılmasına karşıyım. Olması gereken de budur. Şifa, para karşılığı olmaz. Allah rızası için yapılır.” (K.K.1). Halk hekimliği bilgisi hem şifanın yayılmasını hem de paylaşma kültürünün devamlılığını sağlamaktadır. Bilginin paylaşılması konusunda gösterilen bu gönüllülük örneği, halk hekimliğinin toplumsal bir değer olarak yaşamasında sözlü aktarımın önemini açık şekilde ortaya koymaktadır.

Cengiz Bilge, Tanrı'nın Eczanesinden Sağlık isimli kitapta kırlangıç otunun yanı sıra pek çok bitkinin varlığından ve bunların birer şifa kaynağı olduğundan bahseder. Bunlardan biri de halk arasında “yedi damar otu, sihir otu, yara otu” olarak bilinen sinirli ottur. Sinirli otun yaprakları ezilerek elde edilen suyun ağrı kesici özelliğe sahip olduğunu ve çıbanların tedavi edilmesinde

kullanıldığını ifade eder. Bilge'ye göre bu bitkinin en önemli faydalarından biri sindirim sistemi rahatsızlıklarının tedavi edilmesinde karşımıza çıkar. On iki günlük kullanım sonucunda etki göstermesi ile bu ot halk arasında “sindirim sisteminin doktoru” olarak kabul edilmektedir (K.K.1).

Bilge'nin aktardığı bilgiler, hayvanların da doğada benzer şekilde şifa bulduğunu göstermektedir. Örneğin üşütmüş hayvanların bağırsağına iyi gelecek bitkileri seçerek yemesi ya da kedilerin karın ağrısı olduğunda çayırın taze filizlerini yemesi insanlara da yol gösterici olmuştur. İç Anadolu'da “koyun otu” olarak bilinen bitki bu duruma örnek verilebilir. Rahatsızlanan koyunların gidip bu bitkiyi yemesi ve “kırlangıçların yavrularının görüşlerini kuvvetlendirmek için onlara kırlangıç otu (Chelidome) yedirmesi” (Bayat, 1992: 44) insanların da benzer şekilde karın ağrısı, mide bulantısı veya üşütme gibi durumlardan aynı otu kullanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla hayvanların doğada kullandıkları sezgisel tedavi pratikleri insanlar için bir öğrenme kaynağı olduğu anlaşılmıştır.

Kaynak kişiyle yapılan görüşmeler sırasında Ankara'nın Elmadağ ilçesinden gelen ziyaretçiler, Cengiz Bilge'nin uygulamaların kendi yaşamlarındaki etkilerini dile getirmişlerdir. Ziyaretçilerden biri, gözlük kullanmasına rağmen net göremediğini, özellikle yakındaki nesneleri çift gördüğünü uygulamadan sonra ise bu sorunların azaldığını ve gözlüğünü daha az kullanmaya başladığını ifade etmiştir (K.K.2). Bir diğer ziyaretçi ise uzun süredir gözlük kullandığını, uzakları net görmediğini ancak uygulama sonrasında daha net görmeye başladığını belirtmiştir. Bu süreçte Bilge'nin tavsiyesiyle gözlük kullanmadığı da eklemiştir (K.K.3).

Ziyaretçilerin bu ifadeleri modern hayat içerisinde bireylerin yalnızca kendi çevrelerinde değil farklı şehirlerden yola çıkarak şifanın peşine düştüklerini göstermektedir. Halk hekimliği uygulamaları günümüzde modern tıbbın sağladığı güvenin yanı sıra insanların başvurduğu alternatif yöntemler arasında varlığını sürdürmektedir. Başka bir ifadeyle halk hekimliği, geçmişte kalmış bir gelenek olmanın ötesinde, modern tedavilerin yanında destekleyici ve tamamlayıcı bir yöntem olarak önemini korumaktadır.

Günümüzde Cengiz Bilge'nin tanınırlığı yalnızca kendi çevresi ile sınırlı kalmamış sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmıştır. Kendisini ziyarete gelmek isteyenler, internetteki haritalardan yararlanarak bahçenin konumuna ulaşmaktadır. Ancak bahçenin şehir merkezine uzak oluşu, ziyaretçilerin bulmakta zorlanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda gelenlerden biri, başkalarının kolayca ulaşabilmesi için haritalara bahçenin adresini “Sinüzit Amca” olarak kaydetmiş, bir diğeri ise “Kırlangıç Dede” ifadesini kullanmıştır. Bu adlandırmalar sonucunda Cengiz Bilge, gerçek ismini bilmeyen pek çok kişi tarafından sosyal medyada bu lakaplarla tanınır hâle gelmiştir. Bilge'nin ve dolayısıyla halk hekimliğinin yeniden gündeme taşınması herhangi bir hastalığı zararlı

bir madde kullanmadan sadece dua ve dileklerle tedavi etmesi, tedavi yöntemlerinin tamamen doğal olması, insanların uzun ve sağlıklı yaşama istekleri ile paralellik göstermesi sonucu meydana gelmiştir. (Tavukçu, 2016: 140). Bu durumdan hareketle sosyal medya sayesinde Bilge'nin "Kırlangıç Dede" veya "Sinüzit Amca" gibi lakaplarla tanınması geleneksel bilginin popüler kültürle birleşerek yeniden üretildiğini kanıtlamaktadır

Cengiz Bilge'nin adının Kaşınhanı Mahallesi'nde bir sokağa verilmesi kaynak kişinin halk arasındaki popülerliğini daha da pekiştirmiştir. Sosyal medya, halk hekimliğinin görünürlüğünü artırarak hem yerel hem de küresel ölçekte yayılmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum halk hekimliği bilgisinin yalnızca kuşaktan kuşağa aktarılan bir pratik olmaktan çıkıp popüler kültürün bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Eric Hobsbawm geleneğin yeniden popüler hâle gelmesini "Geleneğin İcadı" olarak tanımlamaktadır. Bu durum eski geleneklerin, zamanın ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma geldiğinde toplumun dönüşümüne uyum sağlayarak yeniden kullanışlı biçime gelmesi şeklinde açıklanabilir (2005: 5-7). Cengiz Bilge'nin halk hekimliği uygulamaları sosyal medya aracılığıyla yayılmış, geleneksel bir uygulama modern biçimde yeniden üretilmiştir.

Sonuç

Günümüzde halk hekimliği hem kültürel bir miras hem de alternatif bir tedavi yöntemi olarak önemini sürdürmektedir. Modern tıbbın imkânlarına ek olarak halk arasında doğadan elde edilen şifalı bitkilere, dualara, geleneksel bilgilere başvurma eğilimi devam etmektedir. Halk hekimliği bilgisinin kırsal bölgelerle sınırlı kalmadığı şehirlerde modern sağlık hizmetleriyle birlikte tamamlayıcı olarak tercih edildiği söylenebilir.

Cengiz Bilge'nin kırlangıç otu uygulamaları, halk hekimliğinin günümüzde deneyim ve gözleme dayalı aktif bir bilgi alanı olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Tedavide dua, besmele, Kible 'ye yöneliş ve sayı sembolizmi gibi ritüel unsurların bitkisel uygulamalarla bütünleştirilmesi bu pratiğin fiziksel iyileşmeyi manevi bir çerçeveye tamamlayan yapısını ortaya koymaktadır. Uygulamanın farklı şehirlerden hatta ülkelerden gelen ziyaretçiler aracılığıyla yayılması ve sosyal medyada görünürlük kazanması halk hekimliğinin modern toplumda canlı bir kültürel pratik olduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda Kırlangıç Dede olarak da bilinen Cengiz Bilge'nin deneyimleri, halk hekimliğinin geçmişte kalan bir uygulama olmaktan çıkıp Türk kültüründe canlılığını koruyan, dijital iletişim araçları sayesinde toplumsal hayatın bir parçası hâline gelen bilgilerin tümü olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

- Alptekin, A. B. (2010). Türk halk hikâyelerinde halk hekimliği. *Milli Folklor Dergisi*, 22(86), 5-19.
- Artun, E. (2008). *Türk halkbilimi*. Kitabevi Yayınları.
- Bayat, A. H. (1992). Anadolu tıbbî folklorunda göz hastalıkları. *IV. milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildirileri Türk halk hekimliği sempozyumu*. Cilt: IV. 43-58. Ankara.
- Bayat, F. (2006). *Ana hatlarıyla Türk şamanlığı*. Ötüken Yayınları.
- Boratav, P. N. (2013). *100 soruda Türk folkloru*. Bilgesu Yayıncılık.
- Çıblak, N. (2005). Çukurova'da halk hekimliği ve ilgili uygulamalarda eski Türk inançlarının izleri. *Türk Kültürü*. 43(507-508). 199-214.
- Hobsbawm, E. & Ranger, T. (2006). *Geleniğin icadı* (Çev. Mehmet Murat Şahin). Agora Yayınları.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk inanışlarının Türkiye'deki halk hekimliğinde izleri. *Folklor/Edebiyat*. 7(25), 199-218.
- Öncül, K. (2013). Kars örnekleminde halk hekimliğinin arkaik unsurları. *Turkish Studies*. 8(1), 2031-2035.
- Özsan, G. (2001). Geleneksel ve modern tıp üzerine. *Toplumbilim*. Sayı: 13. 77-80.
- Sever, M. (2004). Türk halk inançlarında ve halk hekimliği uygulamalarında meyve. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı:16. 95-109.
- Tavukçu, H. (2016). Geleniğin yeniden keşfi bağlamında halk hekimliği (Ankara kent örneği). Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Tek, R. (2021). Anadolu Türk halk hekimliği uygulamalarında analogik düşünce. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 2021/18. 15-26.
- Türkan, H.K. & Atahan, O. (2018). Hatay yöresi halk hekimliğinde ocaklık geleneği: samandağ örneği. *Diyelektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 18. 169-182. <http://dx.doi.org/10.22464/diyalektolog.228>
- Yardımcı, M. (1989). Malatya halk inanmaları, mistik kaynaklı halk sağaltmacılığı ve bazı halk ilaçları. *İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*. 267-276.

Sözlü Kaynaklar

- K.K.1. Cengiz, Bilge, 1942, Öğretmen, Lise Mezunu, 31.08.2025, Konya
- K.K.2. Fatma, Dalgın, 1961, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, 31.08.2025, Konya
- K.K.3. Emel, Dalgın, 1994, Mühendis, Üniversite Mezunu, 31.08.2025, Konya